

**BO'LAJAK TARIX FANI O'QITUVCHILARINING DIDAKTIK MADANIYATINI
RIVOJLANTIRISHDA TASHKILIY –PEDAGOGIK ASOSLARINING O'RNI****Shertaylakova Gulnoza Bazarovna****JDPU****mustaqil izlanuvchi****<https://doi.org/10.5281/zenodo.14022934>**

Annotatsiya: Tashkiliy-pedagogik sharoitlar-bu o'qituvchining kasbiy tayyorgarligiga yo'naltirilgan tashkiliy shakllar, pedagogik o'zaro ta'sirlar va o'quv mazmuni to'plamidir. Ushbu maqolada bo'lajak tarix fani o'qituvchilarining didaktik madaniyatini rivojlantirishda tashkiliy-pedagogik sharoitlarning ahamiyati haqida fikr yuritilgan.

Аннотация: Организационно-педагогические условия – это совокупность организационных форм, педагогических взаимодействий и содержания образования, направленных на профессиональную подготовку обучающегося. В данной статье рассматривается значение организационно-педагогических условий в развитии дидактической культуры будущих учителей истории.

Annotation: Organizational and pedagogical conditions are a set of organizational forms, pedagogical interactions and educational content aimed at the professional training of the student. This article examines the importance of organizational and pedagogical conditions in the development of the didactic culture of future history teachers.

Katil so'zlar: ta'lim mazmuni, pedagogik kompetent, didaktik tayyorgarlik, pedagogik sharoit, muammoli o'qitish, o'yin texnologiyalari, kasbiy fikrlash, o'quv-uslubiy ta'minot, diagnostika, loyiga metodi, qadriyat.

Ключевые слова: содержание образования, педагогическая компетентность, дидактическая подготовка, педагогические условия, проблемное обучение, игровые технологии, профессиональное мышление, учебно-методическое обеспечение, диагностика, пластилиновый метод, ценность.

Keywords: content of education, pedagogical competence, didactic training, pedagogical conditions, problem-based learning, game technologies, professional thinking, educational and methodological support, diagnostics, plasticine method, value.

Bugungi kunda didaktik madaniyatni rivojlantirish bo'lajak tarix fani o'qituvchilari uchun muhim vazifalaridan biri sanaladi. Didaktik madaniyat bo'lajak tarix fani o'qituvchilariga muvaffaqiyatli pedagogik faoliyatni olib borishga va didaktik madaniyatini rivojlantirishga yordam beradi. Bunga darslarni rejalashtirish, samarali o'qitish usullarini tanlash, tegishli ta'lim muhitini yaratish va o'quvchilarning muvaffaqiyatini baholash kiradi. O'qituvchi turli o'quvchilarga moslasha olishi, yo'l qo'ygan xatolaridan kerakli xulosalar chiqarish va o'z mahoratini doimiy ravishda oshirishi kerak. Shu o'rinda bo'lajak tarix fani o'qituvchilarining didaktik madaniyatini shakllantirishda tashkiliy-pedagogik sharoitlar ta'lim jarayonlarining tizimli va yo'naltirilgan ishlashini ta'minlaydi. Tashkiliy-pedagogik sharoitlarning mohiyatini aniqlashga yondashuvlar quyidagicha ifodalanishi mumkin:

1) moddiy muhitni tashkil etishni ta'minlaydigan bir qator chora-tadbirlar, mazmuni, usullari va ta'lim shakllari;

2) ta'lim muhitining o'quvchiga ta'siri (ta'lim mazmuni, vositalari, shakllari, aloqalari) imkoniyatlarini aks ettiruvchi pedagogik tizimning elementi.

Tashkiliy-pedagogik sharoitlar - bu o'quvchining kasbiy tayyorgarligiga yo'naltirilgan tashkiliy shakllar, pedagogik o'zaro ta'sirlar va o'quv mazmuni (fanlar) to'plamidir. Tashkiliy - pedagogik sharoitlarning pedagogik komponenti ta'limning mazmunini, bo'lajak tarix fani o'qituvchisining didaktik madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan shakllar, usullar va vositalarni tanlashni belgilaydi. Tashkiliy tarkibiy qism, o'z navbatida, kasbiy tayyorgarlik doirasida o'quv jarayonini amalga oshirish va boshqarish bilan bog'liq. Ushbu sharoitlar bo'lajak tarix fani o'qituvchisining didaktik madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan ushbu tadqiqotning eksperimental ishlarni bajarish uchun asos bo'lib hizmat qiladi.

Muhim tashkiliy-pedagogik sharoitlardan biri bu *didaktik tayyorgarlik mazmunini kengaytirish* bo'lib, u belgilangan tadqiqot maqsadlariga mos kelishi kerak. Bu bo'lajak tarix fani o'qituvchisining didaktik madaniyatini rivojlantirish jarayonining yaxlitligini ta'minlashga imkon beradi. Didaktik tayyorgarlikni ta'minlash uchun muhim qadam tarix fani o'qituvchisining bo'lajak kasbiy faoliyatini hamda kasbiy standart talablarini tahlil qilish va keyinchalik ushbu jihatlarni o'quv mazmuniga kiritishidir, deb hisoblaymiz. Ushbu yondashuv o'quv jarayoni va bo'lajak kasbiy faoliyatning ehtiyojlari va talablari o'rtasida aloqa o'rnatishga imkon beradi.

Bo'lajak tarix fani o'qituvchisini didaktik tayyorlashning mazmuni uchta yo'nalishni o'z ichiga oladi: nazariy (bazariy bilimlarni o'zlashtirish); amaliy (bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish); shaxsiy (qadriyatlar, o'z-o'zini rivojlantirish).

Bo'lajak tarix fani o'qituvchilarida didaktik madaniyatni rivojlantirishning *ikkinchi tashkiliy - pedagogik sharoit* sifatida o'quv-uslubiy qo'llab-quvvatlashni rivojlantirish jarayoni etib belgilangan. Didaktik tayyorgarlikning yangi mazmunli komponentlarni kiritganimiz sababli, bo'lajak tarix fani o'qituvchisining didaktik madaniyatini rivojlantirish jarayonini tashkil etish va pedagogik qo'llab-quvvatlash uchun o'quv-uslubiy ta'minotni ishlab chiqish zaruriyati aniqlandi. Ushbu sharoitni amalga oshirish jarayonida biz "Didaktika" fanidan amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish bo'yicha o'qituvchilar uchun uslubiy tavsiyalar; ishchi dastur, ma'ruza matnlar, amaliy ishlarni bajarish bo'yicha ko'rsatmalar, "Tarix" fani uchun tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Didaktik madaniyatni rivojlantirishning uchinchi muhim tashkiliy-pedagogik shart-bu didaktik madaniyatning rivojlantirishni diagnostika qilish uchun vositalarni ishlab chiqish hisoblanadai. Ushbu vositalar o'quv jarayonini nazorat qilish, diagnostika jarayonlarini o'tkazish, shuningdek, didaktik madaniyat sohasida bo'lajak tarix fani o'qituvchisining rivojlanishini boshqarish va o'zini o'zi boshqarishni ta'minlashi kerak. Bunday vositalarni ishlab chiqish talabalarning rivojlanishini muntazam ravishda kuzatib borish, ularning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash va tahlil qilish, shuningdek didaktik madaniyatni rivojlantirish jarayonini korrektsiyalash va takomillashtirish bo'yicha maqsadli choralar ko'rish imkonini beradi.

Biz bo'lajak tarix fani o'qituvchilarining didaktik madaniyatini rivojlantirish uchun turli xil texnologiyalarni (ta'limni rivojlantirish, muammoli va loyiha asosida o'qitish, o'yin texnologiyalari va AKT) qo'llaymiz. Ushbu texnologiyalarning asosiy maqsadi talabalarning pedagogik, didaktik va ijodiy ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradigan faol ta'lim

muhitini yaratishdir. Biz vazifalarning kasbiy yo'nalishi va amaliy yo'nalishiga, ta'limni individuallashtirishga, tadqiqot yondashuviga, pedagogik loyihalashga yordam beradigan boshqa jihatlarga alohida e'tibor qaratamiz.

Rivojlanayotgan ta'lim talabalarning faol o'quv faoliyatini nazarda tutadi, unda ular nafaqat bilimlarni ko'paytiribgina qolmay, balki mustaqil ravishda yangisini kashf etadilar. O'qituvchilar yetarli darajada fundamental bilimlarni ta'minlashlari, shuningdek talabalar tomonidan mustaqil kashfiyotlar uchun sharoit yaratishlari kerak.

Muammoli ta'lim: uning asosi talaba uchun muammoli vazifalar yoki ta'limiy muammolari zanjirini yaratishdir, ularni mustaqil ravishda to'g'ri harakatlarni izlash orqali hal qilish (o'qituvchi nazorati ostida) intizom maqsadlariga erishishni ta'minlaydi. Bo'lajak tarix fani o'qituvchilari uchun qiyin muammoli vaziyatlarni tashkil etish uchun yaratilgan vazifalar shunday bo'lishi kerakki, ular yechimlarni topishda mustaqillikni rag'batlantiradigan mumkin bo'lgan qiyinchiliklarga duch kelishadi. Undan tashqari, ular yangi didaktik bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishga hissa qo'shishi va talabalar uchun qiziqarli va ijodiy yo'naltirilgan bo'lishi kerak.

Didaktik loyihalar mavzulari talabalarning qiziqishlari va kasbiy yo'nalishini hisobga olgan holda tanlanadi. Ular o'zaro bog'liq harakatlarga asoslanadi, didaktik bilimlarni amaliy bajarishni talab qiladi, ular o'z navbatida to'ldirilishi va kengaytirilishi mumkin. Loyiha metodi talabalarning shaxsiy va kasbiy rivojlanishiga hissa qo'shadi hamda ularda mustaqil yondashuvni rivojlantiradi.

O'yin texnologiyalari qaror qabul qilishda kasbiy mahorat va mustaqillikni rivojlantirish uchun o'yin vaziyatlaridan foydalanishga imkon beradi. Ular ma'lumot qidirishni, o'z-o'zini anglashni va professional sohada amaliy faoliyatni rag'batlantiradi. Kasbga yo'naltirilgan didaktik o'yinlar o'z-o'zini anglashga yordam beradi bo'lajak tarix fani o'qituvchilarida zarur didaktik tajribani to'plash yordamida quyidagi maqsadlarga erishish mumkin:

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AKT) foydalanish o'quv jarayonini yanada samarali tashkil etish uchun turli xil axborot vositalari va resurslardan foydalanishga imkon beradi. Bo'lajak tarix fani o'qituvchilarida didaktik madaniyatini rivojlantirishda biz asosan axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan yordamchi vosita sifatida foydalanamiz, masalan, onlayn ma'ruzalar o'tkazish, ma'lumot qidirish, loyiha taqdimotlarini yaratish va taqdim etish, testlarni o'tkazish va diagnostika xaritalarini yuritish.

Bo'lajak tarix fani o'qituvchisining didaktik madaniyatini rivojlantirishda biz foydalanadigan pedagogik texnologiyalar quyidagilarni ta'minlaydi:

- kasbiy fikrlash va individual pedagogik qobiliyatlarni rivojlantirish;
- ta'limiy va kasbiy faoliyatni rejalashtirish, o'zini o'zi boshqarish va mustaqillik faoliyat ilib borish ko'nikmalarini shakllantirish bo'lajak tarix fani o'qituvchilarining didaktik madaniyatini rivojlantirishning muhim qismidir.
- kasbiy faoliyatda to'g'ri pedagogik qarorlar qabul qilishni belgilaydigan bo'lajak tarix fani o'qituvchisining dialektik tafakkurini shakllantirish;
- umumiy didaktik tayyorgarlikni takomillashtirish.

Bo'lajak tarix fani o'qituvchisining didaktik madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan didaktik tayyorgarlikni tashkil etish o'quv jarayoniga chambarchas bog'liqdir. U to'liq o'quv-

uslubiy majmua bilan ta'minlanadi va turli xil shakllar, texnologiyalar, o'qitish usullari va vositalarini o'z ichiga oladi. Ushbu tayyorgarlik natijalari o'quv faoliyatining barcha jabhalarida aks etadi. Tarix fani o'qituvchisining faoliyatida didaktik madaniyatni rivojlantirish juda muhim, chunki tarix fani gumanitar fan sifatida doimiy ravishda rivojlanib boradi. Birinchi navbatda, bo'lajak tarix fani o'qituvchisi o'quv materialini jamiyatning o'zgaruvchan geosiyosiy holatiga moslashtira olishi kerak. U o'quv materialni moslashtirish va o'rgatish, turli xil o'zgarishlarni hisobga olgan holda darslar yaratish uchun jamiyatdagi mavjud siyosiy, iqtisodiy va madaniy vaziyatdan xabardor bo'lishi kerak.

Bo'lajak tarix fani o'qituvchisining didaktik madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan tavsiyalarining *maqsadiga* kasbiy - shaxsiy sohada o'z-o'zini rivojlantirish, didaktik madaniyatni takomillashtirish va introspektsiyani (o'z-o'zini tahlil qilish) boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirish kabi jarayonlar kiradi. Bo'lajak tarix fani o'qituvchisining didaktik madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan tavsiyalarining vazifasi bo'lajak tarix fani o'qituvchilarida mustaqil ishlash faoliyatini rivojlantirish, shuningdek, kasbiy - shaxsiy yo'nalishda qo'shimcha bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishdan iborat. Zamonaviy pedagogikada o'quv mashg'ulotlarini tashkil etishning an'anaviy usullari har doim ham o'quv materialini o'zlashtirishda kerakli natijalarga erishishni ta'minlay olmaydi. Zamonaviy talabalar ma'lumotni idrok etishning maxsus qobiliyati va ommaviy axborot vositalariga e'tibor berish kabi xususiyatlarga ega. Shu sababli, ularning guruh faoliyatini rag'batlantirish uchun faol va interaktiv o'qitish usullaridan foydalanish talab etiladi. Ta'limda metodik konsultatsiya va ma'ruzalar kabi an'anaviy usullar hali ham muhim rol o'ynaydi. Biroq, ularning samaradorligini oshirish uchun ularni faol usullar bilan birlashtirib, keng qamrovli va tizimli ta'lim tizimiga kiritish mumkin.

Bo'lajak tarix fani o'qituvchilarining didaktik madaniyatini rivojlantirishning pedagogik texnologiyasi "Tarix" yo'nalishi bo'yicha tahsil olayotgan talabalarning individual psixologik, pedagogik va shaxsiy xususiyatlariga asoslanadi. Shuningdek, u bo'lajak tarix fani o'qituvchilarida didaktik madaniyatni rivojlantirish bo'yicha ta'lim tashkilotining vazifalarini hisobga oladi. Asosiy vazifalardan biri talabalarning kasbiy jihatdan o'z-o'zini rivojlantirish asosida didaktik madaniyatni rivojlantirish sanaladi. Bunga didaktika bilan bog'liq fanlarda amaliy mashg'ulotlarga e'tibor qaratish, shuningdek, bo'lajak tarix fani o'qituvchisining didaktik madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan tavsiyalar orqali rivojlantirish tushuniladi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki yuqoridagi ma'lumotlarga asoslanib, biz bo'lajak tarix fani o'qituvchilarini tayyorlash dasturiga didaktik madaniyatini rivojlantirish uchun bo'lajak tarix fani o'qituvchilarining didaktik madaniyatini rivojlantirishda tashkiliy - pedagogik asoslarining o'rni ahamiyatga molik ekanligini ta'kidlash mumkin.

References:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20 apreldagi "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish choratadbirlari to'g'risida"gi PQ-2909-sonli qarori.
2. "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-sonli prezident farmoni. Toshkent. 8 noyabr 2019 yil.

3. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. Toshkent. "O'zbekiston", 2021.
4. Grinev V. I. Bo'lajak o'qituvchining didaktik madaniyatini shakllantirish: dis. ... kand.Xarkov, 2003 yil.
5. Yarmatov R.B. Bo'lajak tarix o'qituvchilarining kasbiy metodik tayyorgarligini takomillashtirish. pedagogika fanlari doktori (DSc) diss.. aftoref.. T.: 2021.
6. Попова, Т. В. Педагогические условия формирования дидактической культуры учителя начальной школы: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01/ Попова Татьяна Валентиновна. – Ижевск, 2002. –180 с.
7. Мирзагитова А.Л. Формирование дидактической культуры будущего учителя истории: Дис. ... канд. пед. наук. – ФГАОУВО, 2017.
8. Тырина, М. П. Дидактическая подготовка как фактор развития дидактической культуры педагога / М.П. Тырина // Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2011.

